

Zjawisko agresji w opinii studentów

Agresja utożsamiana w języku potocznym z wrogością, przemocą bądź atakiem, oznacza zamierzone działanie, którego celem jest wyrządzenie komuś lub czemuś szkody, straty lub bólu. Najczęściej określa się ją jako słowną lub fizyczną napaść, która zmierza do wyładowania niezadowolenia lub gniewu, lub narzucenia innej osobie swojej woli [2, s. 10].

Na potrzeby niniejszego opracowania problematykę zachowań agresywnych rozpatrujemy w nawiązaniu do sportu. Sport jest bowiem dziedziną, której coraz częściej towarzyszą zachowania agresywne. Dotyczy to zarówno sportowców, gdzie zachowanie agresywne utożsamiane jest często ze sprawnym działaniem potwierdzającym wartość zawodnika, jak również rosnącej fali brutalnych zachowań kibiców. Powszechne staje się także przenoszenie do walki sportowej reguł gry spoza sportu oraz takich zjawisk cywilizacyjnych jak terroryzm, nacjonalizm, rasizm i przemoc.

Badaniami objęto studentów III roku studiów stacjonarnych ZWWF¹ w roku akademickim 2006/2007. Przebadano łącznie 195 studentów, w większości uprawiających sport amatorsko (72%), zawodniczo (15%) i nie uprawiających sportu (13%).

Zamierzeniem poznawczym podjętych badań było ustalenie poglądów studentów na temat występowania agresji wśród młodzieży akademickiej, rozmiarów oraz czynników warunkujących powstawanie tego typu zjawiska.

W opracowaniu szczególną uwagę poświęcono miejscu i roli sportu. Zakładając, że agresja stanowi nieodłączny element postaw związanych z uprawianiem sportu, a szczególnie ze sportem uprawianym zawodniczo w tzw. dyscyplinach wysoko kontaktowych (sporty walki), wypowiedzi respondentów analizowano wyróżniając dwie kategorie badanych: uprawiający sporty walki (N=23) i pozostali (uprawiający inne dyscypliny, bądź nie uprawiający sportu (N=172). Uwzględniając takie rozróżnienie, w omówieniu wyników badań zasygnalizowano tylko opinie zróżnicowane istotnie statystycznie. Za znaczący przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

W dyskusjach nad związkiem sportu z agresywnością szczególnie cenne wydają się opinie samych zainteresowanych, studentów uczelni wychowania fizycznego. Analizując opinie studentów ZWWF próbowaliśmy jednocześnie

¹ ZWWF – Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej.

Tabela 1. Rozumienie agresji przez badanych (%)

Agresja to:	Ogółem badani	sporty walki	pozostali	chi-kwadrat	istotność
sprzeciw wobec własnej sytuacji	34,2	17,4	36,6	3,68	p<0,05
sprzeciw wobec reguł prawnych	31,1	43,5	29,7	1,72	n.i.
zrekompensowanie niepowodzeń	61,2	43,5	64,0	3,49	p<0,05
odtworzenie nabytych zachowań	34,2	13,0	37,2	6,05	p<0,05
inne	7,1	13,0	6,4	1,14	n.i.

ustalić na ile są one zróżnicowane przez specyfikę uprawianej dyscypliny. Powszechnie sądzi się bowiem, że sport kontaktowy wyzwała silniejszą agresję społeczną niż rywalizacja nie kontaktowa. Wynika to ze struktury zadania sportowego, które kształtuje specyficzne formy zachowania i styl działania zawodnika [4], gdzie zachowania agresywne są programowo wywoływane i nagradzane. Wychodząc z takiego założenia wyniki przeprowadzonych badań analizowano rozróżniając opinie przedstawicieli dyscyplin, w których presja na przeciwnika wywierana jest bezpośrednio przy użyciu siły i pozostałych badanych.

Według opinii studentów ZWWF, zjawisko występowania różnych form agresji jest w naszym środowisku dość powszechne. 62% respondentów stwierdza bowiem ich istnienie w najbliższym otoczeniu. Jako dominujące formy zachowań agresywnych wskazano w naszych badaniach wulgaryzmy i przekleństwa (agresja werbalna; 84%) oraz ośmieszanie, kpinę, komizm (agresja symboliczna; 39%). Stosunkowo rzadko respondenci spotykają się z fizycznymi przejawami zachowań agresywnych (12% wskazań).

Wyżej wymienione formy agresji, są najczęściej wyładowywane na kolegach i rodzinie (49%), obiektach sportowych (22%), na przypadkowych osobach bądź obiektach (18%) oraz kibicach obcej drużyny (16%).

W ocenie respondentów, przyczyn zachowań agresywnych należy najczęściej poszukiwać w niepowodzeniach i kompleksach, które w ich mniemaniu, można tym sposobem zrekompensować. Taką opinię prezentuje 43,5% studentów sportowców (sporty walki) i 64% pozostałych badanych (różnice są istotne statystycznie). Taki sam odsetek reprezentantów sportów walki i blisko 30% pozostałych studentów traktuje agresję jako demonstrację sprzeciwu wobec reguł prawnych i zwyczajowych.

Według opinii 17,4% uprawiających sporty wysoko kontaktowe i 36,6% pozostałych respondentów, agresja jest także uzewnętrznieniem sprzeciwu wobec własnej sytuacji (opinie są zróżnicowane znacząco). Podobnie łączenie zjawiska agresji z odtwarzaniem nabytych, wyuczonych zachowań i traktowanie agresywności jako nawyku atakowania jest bliższe stanowisku studentów nie związanych ze sportami walki (37,2% i odpowiednio 13% sportowców) (tab. 1).

Specyficzne miejsce agresji w sporcie nakazywało zbadać postawy trenerów i instruktorów wobec tego problemu. Ankietowanych poproszono więc o ocenę, jaki jest stosunek trenera, instruktora, wychowawcy wobec agresji przejawianej przez jego zawodników w stosunku do rywala.

Analiza zgromadzonego materiału empirycznego pokazała, że według deklaracji ankietowanych jedynie 34,7% trenerów zabrania stosowania agresji wobec rywala, 21,4% przyzwala na tego typu zachowania, a 4,1% wręcz je pochwała. Postawę obojętną okazuje, zdaniem badanych, 11,2% trenerów. Bardziej szczegółowe wyniki wskazują jednak, że przyzwolenie ze strony trenera na zachowania agresywne podopiecznych, częściej dostrzegają przedstawiciele tzw. sportów kontaktowych niż pozostali studenci (43,5% i 18,6%; chi-kwadrat = 6,43; $p < 0,05$) (tab. 2).

Alarmujące w przytoczonych danych jest to, że tak poważny procent osób odpowiedzialnych za kształtowanie postaw *fair play*, godzi się, albo nawet preferuje, niezgodne z regułami gry formy agresji. Jest to szczególnie niepokojące w świetle jednej z teorii, gdzie agresja rozumiana jest jako nawyk atakowania, zaś jej poziom kształtuje m.in. wzmocnienie (nagradzanie) reakcji agresywnych (np. aprobata) [5, s. 10].

Powyższe jest, zdaje się, częścią odpowiedzi na pytania o źródła, a także natężenie występowania przemocy w sporcie. Potwierdzeniem tego faktu są wnioski płynące z kolejnych analiz dotyczące postawy samych badanych w rywalizacji sportowej. Większość badanych oceniając swoją postawę wobec rywala w sporcie przyznaje, że nie respektuje zachowań *fair play*, przy czym 50% czyni to, jak twierdzi, sporadycznie, a 14% często, zaś jedynie co czwarta osoba wyznaje zasadę „czystej gry”

Istotny problem współczesnego sportu stanowią agresywne zachowania kibiców, przy czym zjawisko chuligaństwa stadionowego nieustannie się wzmacnia, przybierając coraz bardziej niebezpieczne postaci [6, s. 57]. Przyczyn tego typu zachowań należy upatrywać m.in. w coraz większym zainteresowaniu społeczeństwa sportem, rosnącymi wymaganiami w zakresie osiągnięcia przez zawodników jak najlepszych wyników, identyfikowaniu się z zawodnikami własnej drużyny, co w sytuacji niespełnienia tych oczekiwań łatwo wywołuje poczucie frustracji i rodzi agresję [2].

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają, że agresję na zawodnikach wymuszają kibice sportowi i tzw. widzownia. Jest o tym przekonana ponad połowa badanych (51,5% wskazań). Odmienne zdanie ma 26,5% badanych. Pozostali respondenci nie zajęli wyraźnego stanowiska w tej sprawie.

W świetle powyższych stwierdzeń pojawia się pytanie, w jakim stopniu agresja wśród widzów, kibiców sportowych jest efektem wyładowywanej frustracji, której przyczyną są pozasportowe, a w jakim stopniu sport powoduje brutalność?

W licznych dyskusjach nad związkiem sportu z agresywnością akcentuje się bądź pozytywny wpływ uprawiania sportu na występowanie przemocy,

Tabela 2. Stosunek trenera wobec agresji podopiecznych (%)

Postawa trenera	Ogółem badani	sporty walki	pozostali	chi-kwadrat	istotność
zabraniająca	34,7	39,1	34,3	0,21	n.i.
przyzwalająca	21,4	43,5	18,6	6,43	p<0,05
zachęcająca	4,1	8,7	3,5	1,11	n.i.
obojętna	11,2	4,3	12,2	1,55	n.i.

Tabela 3. Oddziaływanie sportu na agresję w opinii badanych (%)

Kategorie odpowiedzi	Ogółem badani	sporty walki	pozostali	chi-kwadrat	istotność
rozładowuje agresję	79,1	73,9	80,2	0,47	n.i.
wywołuje agresję	9,7	21,7	8,1	3,42	p<0,05
nie mam zdania	14,8	13,0	15,1	0,07	n.i.

będz też prezentuje się poglądy, że ta dziedzina życia jest szczególnie nasycona czynnikami sprzyjającymi kształtowaniu się agresji [3, s. 140].

W ocenie większości badanych sport ma działania korzystne, bo jak twierdzi 79% respondentów, rozładowuje agresję. Około 15% sądzi z kolei, że sport generuje agresję, zaś co dziesiąty badany nie zajmuje w tym względzie określonego stanowiska. Znamienne jest, że przedstawiciele sportów walki częściej są przekonani o agresjotwórczej roli sportu niż pozostali badani (21,7% i odpowiednio 8,1%; p<0,05) (tab. 3).

Interesujących odpowiedzi dostarczyło kolejne pytanie dotyczące promocji określonych postaw poprzez treści zajęć na uczelni i treningach. Ponad połowa badanych pozytywnie ocenia te treści twierdząc, że promują one postawy humanistyczne (przyjacielskie; 56,6%). Prawie co trzeci respondent określa je jako neutralne, a nieliczni wskazują na dominację postaw antyhumanistycznych (wrogich; 6,6%).

Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że w środowisku studentów uczelni wychowania fizycznego przejawy zachowań agresywnych są dość powszechne. Dominują wulgaryzmy i przekleństwa, ośmieszanie i rzadziej, fizyczne formy zachowań agresywnych. Agresja najczęściej wyładowywana jest na kolegach, rodzinie, obiektach sportowych, na przypadkowych osobach oraz kibicach obcej drużyny. Przyczyn zachowań agresywnych należy, zdaniem badanych, najczęściej upatrywać w niepowodzeniach i kompleksach, które można tym sposobem zrekompensować. Agresja jest też demonstracją sprzeciwu wobec reguł prawnych i zwyczajowych, bądź uzewnętrznieniem sprzeciwu wobec własnej sytuacji.

Wydaje się, że agresja przejawiana ze strony sportowców może być konsekwencją pewnych utrwalonych nawyków tego typu zachowań akceptowa-

nych przez trenerów, instruktorów i wychowawców. Wychowawcze działania wyżej wymienionych są niedostateczne wobec zawodników, którymi się opiekują, a niedopuszczalne jest wręcz z ich strony przyzwolenie na łamanie zasad *fair play*. Zapewne pochodną tego stanu jest fakt, że większość badanych studentów łamie zasady sportowej walki.

Stan powyższy budzi bardzo wyraźny niepokój, wszak zasada *fair play* winna być regulatorem stosunków między ludźmi w różnych środowiskach i różnych dziedzinach życia (w tym w sporcie). Warto zatem upowszechniać i realizować w systemach edukacji, szczególnie w kształceniu nauczycieli, społeczno-wychowawcze wartości i idei *fair play*. Nauczyciel wychowania fizycznego winien bowiem poza wiedzą i umiejętnościami prezentować określone postawy. Jest to ważne nie tylko dla sportu, ale także w życiu codziennym, pozasportowym, gdzie miejsce nieprzyjaznych i wrogich zachowań i działań, winny zastąpić tolerancja, współpraca, współdziałanie i życzliwość.

Piśmiennictwo

1. Bukowska K., Marks M. (2005) *Czy wszyscy kibice zachowują się agresywnie? Analiza agresywności regionalnego środowiska sportowego*. W: J. Supiński [red.] *Agresja a kultura fizyczna. Studia i Monografie*, Wrocław: AWF.

2. Karolczak-Biernacka B. (1994) *Agresja w sporcie*, „Kultura Fizyczna”, nr 5–6.

3. Marks M., Bukowska K. (2005) *Agresywność zawodników wyczynowych – studentów AWF reprezentujących różne kategorie dyscyplin sportowych określonych ze względu na rodzaj presji wywieranej na przeciwnika*. W: J. Supiński [red.] *Agresja a kultura fizyczna*, Wrocław: AWF.

4. Mroczkowska H., Stupnicki R. (2004) *Struktura zadania sportowego i kulturowy wzorzec „męskości” a ujawnianie zachowań agresywnych w relacjach społecznych*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, nr 48.

5. Rychta T. (2005) *Agresja w sporcie – kontrowersje metodologiczne i aplikacyjne*. W: J. Supiński [red.] *Agresja a kultura fizyczna*, Wrocław: AWF.

6. Sahaj T. (2005) *Chuligani stadionowi – studium społecznej bezsilności*, „Sport Wyczynowy”, nr 7–8.